

A MÜNCHENI KÓDEX TELJES MAGYAR-LATIN SZÓTÁRA KIADÁSÁNAK SZÜKSÉGES VOLTÁRÓL

NYÍRI ANTAL

A MK magyar-latin szótárának kidolgozását és közzétételét több nyomós érv is támogatja. Mivel a BK és a MK közös eredetű őskéziratra megy vissza, ennek a két kódexnek közös nyelvi sajátosságai vannak, és a 15. századi magyar nyelvrendszer szempontjából a nyelvtörténet minden területén — még helyesírástörténeti tekintetben is — gazdag és egyöntetű anyagot kínál a kutatók számára. A BK-ben és a MK-ben — egyöntetűségüknél és terjedelmüknél fogva — bennük rejlik a 15. századi magyar nyelv egyik nyelvjárásának a fő váza. Szókincs tekintetében is, de alaktani vonásokra nézve is kiegészíti egymást a két kódex szótárakba rendezett anyaga.

A JATE Magyar Nyelvészeti Tanszéke oktatóinak munkájaként 1971-ben megjelent „A Münchener Kódex 1466-ból. Kritikai szövegkiadás a latin megfelelővel együtt” (Akadémiai Kiadó). Utána hozzáfogtak a MK magyar-latin szótárának kidolgozásához, hogy Károly Sándornak „A Bécsi Kódex nyelvtana szótárszerű feldolgozásban” című műve mellett a MK magyar-latin szótára is rendszerbe foglalva segítse elő a nyelvtörténeti kutatást.

A MK szótárának anyaggyűjtése Dienes Erzsébet (Lukács, János ev.), Szigeti Ferenc (Márk ev.) és Téglás J. Béla (Máté ev.) munkája 1971–1981 között. Az anyag elrendezését, leírását a szerkesztő irányításával Szigeti Ferenc végezte. A kész kéziratot Nyíri Antal és Velcsov Mártonné ellenőrizte; a latin ellenőrzésében Sz. Galántai Erzsébet vett részt. Egy munkaszakaszban közreműködött Bratinka József és Horváth Judit.

A Bécsi Kódex és a Münchener Kódex szókincsének és grammatikájának viszonya. — A BK és MK *alszik* szócikkének összevetésekor azt látjuk, hogy a BK-ből ez ige több fontos paradigmája hiányzik, és ezek a MK-ből a következő alakokkal egészíthetők ki: *aloz* é.: 'alszol' 51rb67; | *el alunac* (elb. mult), olv.: *el-alúnak* 30vb5 | *Het alu* 'alvó' (napt., szept.) | *alattoc* (hat. igenév) 33ra40 stb. | *mü aluuac* 'nobis dormientibus' 35vb13. — A MK-ben megvan a fele *taneituan* 'condiscipulus' 97rb16 és a „te *feled zolganac*” 'conservi tui' 24vb33. Ezek a szavak nincsenek meg a BK-ben. De természetesen az is előfordul nem is egyszer, hogy a MK-ben nincs meg a BK valamely kifejezése. Vagyis a BK és a MK szótára jól kiegészíti egymást.

Más körülmények is szükségessé teszik a MK magyar–latin szótárának a kidolgozását és kiadását. Mindenekelőtt az, hogy 1966-ban kiadta Décsy Gyula a MK-et sok hibával (Der Münchener Kodex II. Das Ungarische Hussiten–Evangelium aus dem 15. Jahrhundert, Buchstabengetreuer Abdruck. Wiesbaden 1966). Décsynek ezt a munkáját e sorok írója megbíráltta (A Münchener Kodex 1466-ból. Budapest, 1971, 11–13); Décsy Gyula e súlyos megállapításokra nem válaszolt.

Décsy Gyulának e téves „buchstabengetreuer Abdruck”-ja alapján kiadta Szabó T. Ádám „Der Münchener Kodex IV. Wortschatz mit vollständigem Wort-und Formenverzeichnis” című művét (Wiesbaden, 1977) és ugyanezt a szótárt megrövidítve 1985-ben ebben a művében: „Münchener Kodex 1466. A négy evangélium szüvege és szótára Décsy Gyula olvasata alapján” (Európa Könyvkiadó 1985). A szótári rész SZ. T. Á. ez utóbbi művében a következő címet viseli: „A Münchener Kodex szókincse. Összeállította Szabó T. Ádám Décsy Gyula olvasata és Nyíri Antal betűhű magyar–latin kiadása alapján...” — Csakhogy mind a kettőnek eleget tenni nem lehet, mert egyik kizárja a másikat.

Amint hibákkal van tele D. Gy. MK szövegkiadása, ugyanúgy hibás — sajnos — Sz. T. Á.-nak is a D. alapján megszerkesztett és kiadott MK-szótára is. Hogy ez csakugyan így van, azt az alábbiak igazolják.

Annak, hogy a MK Vulgataból való fordítás, a magyar szövegbeli hibás fordítások a kétségtelen bizonyítékai.

A BK-ben (19:26; Judit 5:26) a Vulgata „irati sunt” kifejezésének téves fordítása következtében ez olvasható: **Ludalkodanac**. Káldinál helyesen így van: **megharaguvának**. Nyilvánvaló, hogy ezt a hibát csak latinból fordító klerikus követhette el: Vulgata „irati sunt” kifejezést tévesen „mirati sunt”-nak olvasta, és ezt fordította le az öskéziratban. — Hasonlóképpen rosszul olvasta el a fordító a latin „lingua ipsorum” kifejezését, (BK 110:7; Báruk 6:7), és így fordította le magyarra: **q faio** = ő fájok, vagyis a fordító a latin „lingua” ’nyelv’ kifejezését a „lignum” ’fa’ többes „ligna” alakjának nézte, és e latin szövegrészt: „Nam lingua ipsorum polita a fabro...” így fordította le: „Mert **q faio** a koualitol galultatot meg...”. Káldinál helyesen: „Mert azok **nyelve** az atftol fimittatott ...” — Stb.

A MK-ból a következő mondatot idézzük a latinból téves fordításra. Lukács 10 30; MK 67vb30: „*Suscipiens autem Iesus dixit*” — MK „Fel tēkintuē i^c monda ...” — Vagyis a Huszita Biblia öskéziratának fordítója a Vulgata „suscipiens” particiumát (< *suscipio* itt ’felel’, ’válaszol’) összetévesztette a „suspiciens” (< *suspicio* = ’feltekint’) participiummal, és ez utóbbi participiumot fordította le, ezért van a MK idézett helyén ez a téves fordítás: „Fel tēkintuē”. 1590-ben Károlyi helyesen fordította le: **felelvén**.

Másutt meg — Lukács 10: 34; MK 67vb34 — a „*duzit*” igét „*dizit*-nek nézte a fordító, és ezt fordította így: *mōda*.

Legalább ennyit elő kellett adnunk annak igazolására, hogy a Müncheni Kódex magyar-latin szótárának kiadása szükséges. A szótár kéziratát Rácz Endre néhány évvel ezelőtt igen pozitívan értékelte; közzététele több tudományág javára szolgálna.